

HOOFDSTUK 7.

Voorzittersverkiezingen: climax of ritueel?

Nicolas Van de Voorde & Pieter Moens

1. Inleiding

Partijvoorzitters zijn de *power players* van de Belgische politiek. Ze maken en kraken regeringen en fungeren als de onbetwiste spreekbuis van hun partij. Wanneer partijprogramma's en kieslijsten vastgelegd worden, staan zij aan het roer. Als kopman of -vrouw worden ze ook verantwoordelijk geacht voor de electorale score van hun partij. Enkel de topfiguren van de uitvoerende macht, de federale premier en de regionale ministers-presidenten, zouden hoger staan in de Wetstraat-pikorde.¹ De ledenbevraging die voor dit boek uitgevoerd werd, geeft ons een unieke inkijk in het proces dat die sleutelfiguren in het zadel hijst: de voorzittersverkiezingen. Hoe die voorzitters hun post bereiken, is immers veelzeggend: het vertelt een interessant verhaal over de Vlaamse partijen en bij uitbreiding over het functioneren van onze democratie.

Partijen zijn duidelijk in beweging. Tijdens de afgelopen decennia hebben leden in steeds meer partijen de macht gekregen om te bepalen wie de nieuwe voorzitter wordt. Onderzoekers stonden stil bij verschillende aspecten van die evolutie. Pilet & Cross vergeleken de trend internationaal,² anderen gingen na welke leden deelnemen aan rechtstreekse voorzittersverkiezingen³ of vroegen zich af waarom partijen besloten om rechtstreekse verkiezingen in te voeren.⁴ Dergelijk onderzoek is belangrijk voor een partijlandschap in crisis want rechtstreekse voorzittersverkiezingen worden vaak voorgesteld als een tegengif voor het dalende enthousiasme bij partijleden.⁵ Directe inspraak over de aanstelling van de partijleiding zou immers een hefboom kunnen zijn om (nieuwe) leden te enthousiasmeren en hen dichter bij de partij te betrekken. Als voorzittersverkiezingen lidmaatschap aantrekkelijker maken bij ondervertegenwoordigde groepen zoals jongeren, laaggeschoolden en vrouwen (zie Hoofdstuk 1) zouden ze daarenboven de interne partijwerking een tweede adem kunnen bezorgen. Op die manier zouden ze een remedie tegen de partijcrisis kunnen zijn.

Om die redenen gaan we in dit hoofdstuk na of rechtstreekse voorzittersverkiezingen effectief een remedie kunnen zijn tegen die crisis. Dat doen we aan de hand van twee onderzoeksvragen. Ten eerste peilen we naar wat de partijleden zelf vinden van rechtstreekse voorzittersverkiezingen: maakt hun stem een verschil? Ten tweede proberen we het stemgedrag van de leden te verklaren: wie van hen trekt naar de stembus en waarom? We spitten die vragen uit in vijf stappen. Eerst situeren we de Vlaamse voorzittersverkiezingen binnen hun politieke context. Daarna staan we stil bij de potentiële motieven voor partijleden om deel te nemen aan dat proces. Vervolgens introduceren we de vijf Vlaamse voorzittersverkiezingen waarover surveymateriaal verzameld werd, waaraan we de verschillende mogelijke verklaringen voor participatie toetsen. In de conclusie staan we stil bij wat de resultaten ons kunnen vertellen over de ledenparticipatie binnen de Vlaamse partijen. Zijn voorzittersverkiezingen een partijritueel waarbij de *usual suspects* (ouderen, hogeschoolden, mannen) tijdelijk wakker schieten om te participeren? Of zorgen ze daarentegen voor een participatieve climax, die nieuwe en bestaande leden prikkelt om actief te zijn binnen de partij?

2. Partijdemocratie in beweging

Rechtstreekse voorzittersverkiezingen zijn een relatief recent fenomeen. De afgelopen decennia gingen heel wat partijen in binnen- en buitenland sleutelen aan de selectieprocedure voor partijleiders. Pilet & Cross namen 13 parlementaire democratieën onder de loep en stelden vast hoe 30 van de 71 bestudeerde partijen tussen 1965 en 2012 een inclusievere aanpak lanceerden.⁶ Een inclusievere methode vertaalt zich echter niet automatisch in rechtstreekse voorzittersverkiezingen. In sommige partijen hoeft je zelfs geen lidkaart te hebben: in zo'n systeem kunnen alle kiezers meebeslissen over de toekomstige partijleiding. Anderen gaan wat minder ver en laten afgevaardigden van het ledenbestand (partijdelegaties) beslissen. Hoewel die methode een duik van 20 procent nam sinds 1965 (ten voordele van de rechtstreekse verkiezing door leden of kiezers), blijft het wel de meest gebruikte selectieprocedure (zie Tabel 7.1.). Concreet betekent die methode dat verkozen vertegenwoordigers van lokale afdelingen en onderdelen van de partij samen op een congres beslissen wie de kopman of -vrouw wordt. Ook de verkiezing door parlementsleden nam tijdens de bestudeerde periode sterk af. Oorspronkelijk werd één op vier voorzitters gekozen door de parlementaire partijelite, vandaag geldt dat voor nog maar 6 procent van de partijleiders. Tabel 7.1 beschrijft de toestand van het internationale partijlandschap in 2012, toen de recentste meting werd uitgevoerd.

Tabel 71: Selectieprocedure van partijvoorzitters in 13 landen

Selectoraat	N	%
Partijdelegaties	36	50,70
Partijleden	19	26,76
Partijraad	6	8,45
Parlementsleden	4	5,63
Kiezers	2	2,82
Combinatie	2	2,82
Andere (bv. voorganger)	2	2,82
Totaal	71	100

Bron: Pilet & Cross (2014)

Samen met Canada is België koploper wat betreft rechtstreekse voorzittersverkiezingen.⁷ In tegenstelling tot andere landen, waar slechts een beperkt aantal partijen de methode gebruikt, zijn ze in ons land vandaag de norm. De praktijk kreeg eerst voet aan de grond in Franstalig België en verspreidde zich er langzaam. CdH (toen nog PSC) beet al in 1970 de spits af en werd gevolgd door Défi (toen FDF), Ecolo en MR (toen PRL). In 1997 voerde de PS als (voorlopig) laatste Franstalige partij rechtstreekse voorzittersverkiezingen in.⁸ Hoewel er aan de overkant van de taalgrens dus al duchtig mee geëxperimenteerd werd, was er in Vlaanderen tot de jaren negentig geen sprake van om leden direct stemrecht te verlenen bij het kiezen van de voorzitter. In 1993 bracht de lancering van rechtstreekse voorzittersverkiezingen door de liberalen daar voorgoed verandering in.⁹ Verhofstadt, die de kloof tussen burger en politiek trachtte te dichten, herdoopte de oude PVV via een vernieuwingsoperatie tot Vld. Daarbij hoorde ook een nieuwe, inclusievere manier om de partijleiding te verkiezen. Die heroriëntatie viel in de smaak bij kiezers en media en creëerde een besmettingseffect in de Wetstraat. Andere Vlaamse partijen zouden in ijltempo volgen: sinds 1999 wordt enkel de voorzitter van het Vlaams Belang niet rechtstreeks verkozen. Daar beslist de partijraad wie de nieuwe voorzitter wordt.

Dat maakt van de Vlaamse partijen echter nog geen walhalla van interne democratie. Ten eerste is de rol van partijvoorzitters in België historisch sterk. Hun macht is de veruitwendiging van de participatie, de ijzeren greep van partijen op ons politieke bestel.¹⁰ Ten tweede is tijdens de laatste decennia volgens heel wat politieke wetenschappers de macht van partijleiders nog toegenomen. De personalisering van politiek

en de nood aan flexibiliteit om in te spelen op actuele dossiers zouden partijen tot gecentraliseerde, professionele machines omgevormd hebben.¹¹ Hoewel het contra-intuïtief klinkt, heeft de invoering van directe voorzittersverkiezingen die trend nog versterkt. Verschillende auteurs bevestigen immers dat partijleiders dankzij voorzittersverkiezingen de touwtjes vandaag strakker in handen hebben.¹² Voorzitters zouden zich voor een stuk kunnen loswrikken uit de greep van de middenkaders binnen hun partij, die in het verleden als lid van de delegaties de nieuwe voorzitters verkozen.

Tabel 7.2: Het Belgische selectoraat bij voorzittersverkiezingen

Partij	Hervorming	Selectoraat	Methode
Groen	1995	Leden	Rechtstreekse voorzittersverkiezing op ledencongres
sp.a	1995	Leden	Rechtstreekse voorzittersverkiezing via post
CD&V	1993	Leden	Rechtstreekse voorzittersverkiezing via post
Open Vld	1993	Leden	Rechtstreekse voorzittersverkiezing via post
N-VA	1999	Leden	Rechtstreekse voorzittersverkiezing via post
Vlaams Belang	2010	Partijraad	Voorzittersverkiezing op partijraad
Ecolo	1981	Leden	Rechtstreekse voorzittersverkiezing op ledencongres
PS	1997	Leden	Rechtstreekse voorzittersverkiezing via post
CdH	1970	Leden	Rechtstreekse voorzittersverkiezing via post
MR	1989	Leden	Rechtstreekse voorzittersverkiezing via post
Défi	1975	Leden	Rechtstreekse voorzittersverkiezing op ledencongres

Bron: Pilet & Wauters (2014)

Dergelijke losgekoppelde machtsbalans heeft op zijn minst een potentiële impact op het interne partijgebeuren.¹³ Denk maar aan de Britse partijleider Jeremy Corbyn (Labour) of de toenmalige Amerikaans presidentskandidaat Donald Trump (Republikeinen), die een open oorlog met de eigen partijtop leken te voeren. Hoewel België voorlopig gespaard blijft van dergelijke open confrontaties bleken rechtstreekse voorzittersverkiezingen ook hier een handig instrument om die middenkaders buitenspel te zetten.¹⁴ Resultaat: de legitimiteit van de voorzitterspost ligt vandaag meer bij de (makkelijker kneedbare) ledenmassa dan bij de steun van de parlementaire vertegenwoordigers en middenkaders van de partijen.

3. Theorie: stemgedrag verklaren

Met dit hoofdstuk willen we achterhalen wie de mensen zijn die dergelijke machtige leidersfiguren verkiezen. Verderop zullen we immers proberen te verklaren waarom sommige leden naar de stembus trekken en anderen niet. Om te onderzoeken wat participerende leden onderscheidt van de anderen gaan we te rade bij vier theoretische verklaringen voor participatie: de *resource*-theorie, de *instrumentele motivatie*-theorie, de *general incentives*-theorie en participatie als *gewoonte*. Hoewel deze theorieën niet specifiek uitgedacht werden om stemgedrag bij voorzittersverkiezingen te verklaren, zijn ze volgens ons het best beschikbare kader om stemgedrag binnen partijen te duiden. In wat volgt, bespreken we die vier theorieën en omschrijven we hoe wij ze toepassen op rechtstreekse voorzittersverkiezingen. De theorieën worden telkens aan een bijbehorende hypothese gekoppeld: wat voorspellen die theorieën over de deelname van partijleden aan voorzittersverkiezingen?

Volgens de invloedrijke *resource*-theorie heeft participatie alles te maken met individuele motivatie en hulpbronnen.¹⁵ Die theorie gaat er immers van uit dat er een participatie-elite bestaat, een groep van mensen die qua participatie een streepje voor heeft op de rest. Die bevoorrechte groep herken je aan de hand van verschillende kenmerken: opleidingsniveau, politieke interesse, leeftijd, financiële status en geslacht.¹⁶ De kernvraag om stemgedrag bij voorzittersverkiezingen te verklaren is volgens die theorie dus: ‘Wat kenmerkt hen?’ Welke sociaaleconomische eigenschappen onderscheiden stemmers van niet-stemmers? Ons verklarende model zal daarom politieke belangstelling, opleidingsniveau, leeftijd en geslacht bevatten.

H1: Leden met politieke belangstelling, hoogopgeleiden, ouderen, en mannen zullen vaker stemmen bij voorzittersverkiezingen.

De *instrumentele motivatie*-theorie gaat ervan uit dat mensen participeren wanneer ze impact op een beslissing denken te hebben.¹⁷ Wanneer de benoeming van de partijvoorzitter boven je hoofd beslist wordt, heeft het volgens die theorie geen zin voor partijleden om een stem uit te brengen. Niettemin blijft impact natuurlijk een subjectieve inschatting die individuen zelf maken. Daarom is de kernvraag hier: ‘Geloven ze dat hun stem een verschil maakt?’ In de verklarende analyse gaan we daarom na of leden die vinden dat hun stem impact heeft op de verkiezing ook effectief vaker gaan stemmen. We doen dezelfde test voor leden die vinden dat ze een gemiddelde of hoge invloed hebben op de algemene partijkoers.

H2: Partijleden die zichzelf invloed op de partijwerking toedichten, zullen vaker stemmen bij voorzittersverkiezingen.

De *general incentives*-theorie combineert de benadering van de rationelekeuzetheorie met inzichten uit de sociale psychologie.¹⁸ Dat betekent dat zowel een berekende kosten-batenafweging als individuele karaktertrekken (bevlieving, sociale bewogenheid...) een rol spelen bij participatie. De rode draad in dit verhaal zijn incentives: partijleden worden geprikkeld vanuit een ideologische, sociale of instrumentele motivatie. De sleutelvraag hier is: 'Wat drijft hen?' Volgens deze theorie heeft die vraag een waaier aan mogelijke antwoorden. Leden kunnen immers ideologisch bevoegen zijn, bij een groep willen horen of uit zijn op persoonlijke voordelen (bv. een job of mandaat bij de partij). Het is echter duidelijk dat niet elke motivatie zich automatisch zal vertalen in deelname aan voorzittersverkiezingen. Wat brengt een anonieme stem voor de nieuwe voorzitter bijvoorbeeld bij voor een lid dat zich aansloot om via de partij een job te verwerven? Waarom zouden leden die sociaal contact zoeken binnen de partij thuis op hun eentje een stembiljet invullen? Onze verwachtingen liggen daarom in de lijn van Scarrow, die stelt dat ideologisch gemotiveerde leden het actiefst zijn binnen hedendaagse partijen.¹⁹

H3: Leden met ideologische lidmaatschapsmotieven zullen vaker stemmen bij voorzittersverkiezingen.

Uit eerder onderzoek bleek dat ook gewoonte een belangrijke invloed heeft op stemgedrag. Die redenering bekijkt participatie als een proces van gewoontevorming, iets dat via concrete participatie-ervaringen aangeleerd wordt.²⁰ De cruciale vraag is volgens die verklaring: 'Welke eerdere ervaringen hebben leden met participatie?' De onderliggende gedachte is dat wie voldoening haalt uit deelname aan partijcongressen, partijactiviteiten of deelname aan voorzittersverkiezingen blijft participeren. Daarom kijken we in ons verklarende model niet alleen naar het feit of leden gingen stemmen bij eerdere voorzittersverkiezingen. We testen ook of deelname aan andere activiteiten binnen de partij een verklaring biedt voor deelname aan de voorzittersverkiezingen.

H4: Leden die stemden bij eerdere voorzittersverkiezingen en diegenen die deelnemen aan campagne- of beleidsactiviteiten binnen de partij zullen vaker stemmen bij voorzittersverkiezingen.

4. Vijf voorzittersverkiezingen: participatieve climax?

Voor we van start gaan met de empirische analyse is het nodig te vermelden dat de hier besproken voorzittersverkiezingen niet noodzakelijk de recentste zijn. De bevraging van de Vlaamse partijleden gebeurde verspreid in de periode 2012-2015. De vragen hadden steeds betrekking op de in die tijd recentste verkiezingen, die op dit moment ver weg kunnen lijken. Ondertussen hebben enkele partijen een nieuwe voorzitter (Groen en Open Vld), in andere heeft de vorige partijleider zijn mandaat kunnen verlengen (CD&V en N-VA). In werkelijkheid bedroeg het grootste verschil - tussen de effectieve verkiezing en de survey – bij Open Vld – drie jaar.

Onderzoek wees uit dat de politieke strijd voor de belangrijkste partijfunctie zeer beperkt is, zowel in België als daarbuiten.²¹ In de 13 onderzochte landen was bij 40 procent van de *full member votes systems* (elk partijlid kan bij de voorzittersverkiezingen gaan stemmen) slechts één kandidaat-voorzitter. De Belgische verkiezingen zijn nog minder competitief. In de helft van de gevallen onder FMW-stelsels boden zich geen tegenkandidaten aan.²² Dat geldt onverminderd voor de Vlaamse voorzittersverkiezingen waar wij een uitspraak over doen. Zowel bij Groen, CD&V als N-VA was er slechts één kandidaat: de zetelende voorzitter die met bijna absolute unanimiteit werd herverkozen. In slechts twee van de vijf gevallen was er echt sprake van een concurrentiestrijd.

Zo nam in 2015 toenmalig sp.a-voorzitter Bruno Tobback het op tegen uitdager John Crombez, maar verloor de strijd met een marge van meer dan 50 procent. Dat is hoogst uitzonderlijk. De succesgraad van partijleiders die opnieuw meestrijden voor herverkiezing bedraagt gemiddeld meer dan 90 procent.²³ De liberale verkiezing is de meest gecontesteerde in de steekproef. Ze verliep in twee rondes omdat geen enkel voorzitterstrio (elke kandidaat werd vergezeld door twee running mates) de helft van de leden kon overtuigen in de eerste ronde. De groep rond huidig voorzitter Gwendolyn Rutten viel af na de eerste ronde met 27,9 procent van de stemmen. Marino Keulen kon de meeste leden overtuigen (36,5 procent), hoewel het verschil met Alexander De Croo miniem was (35,7 procent). Uiteindelijk kon De Croo de rollen omdraaien in een, zeker in comparatief perspectief, uiterst nipte verkiezingsoverwinning.²⁴ De twee competitieve verkiezingen zijn elk uniek op een andere dimensie: een zetelende voorzitter die het pleit verliest met ruime marge en een sterk gecontesteerde strijd in twee rondes met de derde kleinste marge in de Belgische geschiedenis. In het verklarende kader leggen we ons verder toe op het verschil tussen een voorzittersverkiezing in een competitieve en niet-competitieve context. Men kan ervan uitgaan dat sommige

aspecten sterker doorwegen wanneer er effectief belangen op het spel staan, en dus wanneer leden een keuze uit minstens twee kandidaat-voorzitters kunnen maken.

We leggen de geschatte participatiegraad gebaseerd op onze steekproefgegevens naast de gerapporteerde participatiegraad, het aantal bekendgemaakte deelnemers door de politieke partijen. Die gegevens zijn afkomstig uit het werk van Pilet en Wauters.²⁵ De extreem lage participatiegraad bij Groen kan toegeschreven worden aan het verkiezingssysteem. De partijvoorzitter van Groen wordt verkozen op een statutair congres waar alle leden op uitgenodigd zijn. Vermits niet iedereen aanwezig kan zijn, krimpt het potentiële electoraat automatisch. Alle andere partijen geven hun achterban meer tijd om elektronisch of op papier hun stem uit te brengen, een initiatief dat de deelnamedrempel ongetwijfeld verlaagt. Slechts 12 procent van de bevroegde Groen-leden gaf aan aanwezig te zijn.

Tabel 7.3: De Vlaamse voorzittersverkiezingen tussen 2009-2015

	Groen	sp.a	CD&V	Open Vld	N-VA	Gemiddelde
Jaartal	2010	2015	2010	2009	2011	
Kandidaat 1	Wouter Van Besien	John Crombez	Wouter Beke	Alexander De Croo	Bart De Wever	
Kandidaat 2		Bruno Tobback		Marino Keulen		
Score winnaar	94%	78%	99%	55%	99%	85%
Geschatte participatiegraad	12%	73%	41%	58%	41%	45%
Gerapporteerde participatiegraad		42%	35%	31%	58%	42%

Hoewel er heel wat verschillen tussen de geschatte en gerapporteerde aantallen bestaan, is het duidelijk dat gemiddeld niet meer dan de helft van de leden stemt. Dat ligt in de lijn van eerder onderzoek: in de periode 1990 en 2012 nam gemiddeld bijna 40 procent van de Belgische partijleden deel aan de voorzittersverkiezingen.²⁶ De discrepantie tussen de schatting en de rapportering bij Open Vld ligt voornamelijk aan onze interpretatie van opkomst. Wie een stem uitbracht bij de eerste, tweede of beide rondes zien we als een deelnemer van de verkiezing. Het gerapporteerde percentage daarentegen is het gemiddelde van de twee rondes wegens een gebrek aan individuele gegevens. Dat zorgt voor een onderschatting van de reële opkomstcijfers. Bij CD&V en

sp.a zijn de steekproefcijfers een overschatting van de realiteit. Vooral bij de socialisten is het verschil groot. Daar zijn een aantal mogelijke verklaringen voor. De socialistische partijleden werden bijvoorbeeld net na de voorzittersverkiezing bevroegd waardoor ze zich beter herinneren of ze deelgenomen hebben. Bovendien zorgt de korte opvolging van beide ervoor dat in de steekproef weinig nieuw toegetreden leden die niet konden stemmen worden opgenomen. Het is anderzijds ook mogelijk dat de totale ledenaantallen op basis waarvan de percentages berekend worden een overschatting van de realiteit zijn. Tot slot vullen de actiefste leden, die bovendien vaker gaan stemmen, vermoedelijk de vragenlijst vaker in. Enkel bij de Vlaams-nationalisten is sprake van onderschatting. De verklaring moet gezocht worden in de aard van de steekproef. De helft van de N-VA-leden was op het moment van de bevraging twee jaar of minder lid van de partij. Een belangrijk deel was met andere woorden geen lid bij de voorzittersverkiezing in 2011 en kon per definitie niet gestemd hebben.

Op basis van die gegevens is het onzeker of de opkomst hoger is bij verkiezingen waarin verschillende kandidaten met elkaar de strijd aangaan. De geschatte percentages lijken het positieve effect van een competitieve setting te ondersteunen. Zowel bij sp.a als bij Open Vld gaven meer leden aan gestemd te hebben in vergelijking met Groen, CD&V of N-VA. Dat verband houdt echter niet stand op basis van de gerapporteerde gegevens, voornamelijk omdat de N-VA-leden zo vaak deelnamen. Dat laatste staat in tegenstelling met eerder onderzoek.²⁷ In sectie 4.2 komen we terug op die vaststelling en bekijken we of het kiespubliek verandert naargelang de context.

5. Empirische analyse

5.1. Beschrijvende analyse: evaluatie door leden

De democratisering van de partijvoorzittersstrijd heeft het selectoraat gevoelig uitgebreid van een selecte groep partijfunctionarissen tot het hele ledenbestand. Tot op heden is het onduidelijk hoe partijleden tegenover die recent verworven inspraak staan en hoe ze die in de toekomst graag zien evolueren. Zien ze de voorzittersverkiezingen als een opportuniteit om hun stem te laten horen? Of is het enthousiasme eerder beperkt? We bekijken hun evaluatie van de voorzittersverkiezingen aan de hand van de gepercipieerde werkelijke en wenselijke invloed op het proces van de verkiezing en de indirecte invloed op de partijkoers. Later bekijken we in het verklarende kader of dat het stemgedrag beïnvloedt.

De invloed van partijleden op de voorzittersverkiezing wordt doorheen het hoofdstuk opgedeeld tussen een korte- en langetermijnvariant. Kortetermijninvoled is rechtstreeks en gaat over de impact van één individuele stem op het eindresultaat van de verkiezing. Geloven partijleden dat hun stem effectief bijdraagt tot de verkiezing van hun voorzitter of gaan ze er impliciet van uit dat het establishment de facto nog steeds de touwtjes in handen heeft? We noemen dat ook *electorale invloed* omdat het duidt op de gepercipieerde invloed op de verkiezingsuitkomst. Langetermijninvoled, anderzijds, betekent de impact op het toekomstige partijbeleid en is hoofdzakelijk indirect. Geloven partijleden dat de door hen verkozen voorzitter woord houdt en de vooraf bepaalde programmapunten in de werkelijkheid zal omzetten? We refereren daar verder ook aan als *inhoudelijke invloed*. Analooq met de parlementsverkiezingen heeft een kiezer de mogelijkheid een vertegenwoordiger in het parlement te stemmen (kortetermijninvoled) zonder zekerheid te hebben dat die daarna zijn belangen inhoudelijk verdedigt (langetermijninvoled).

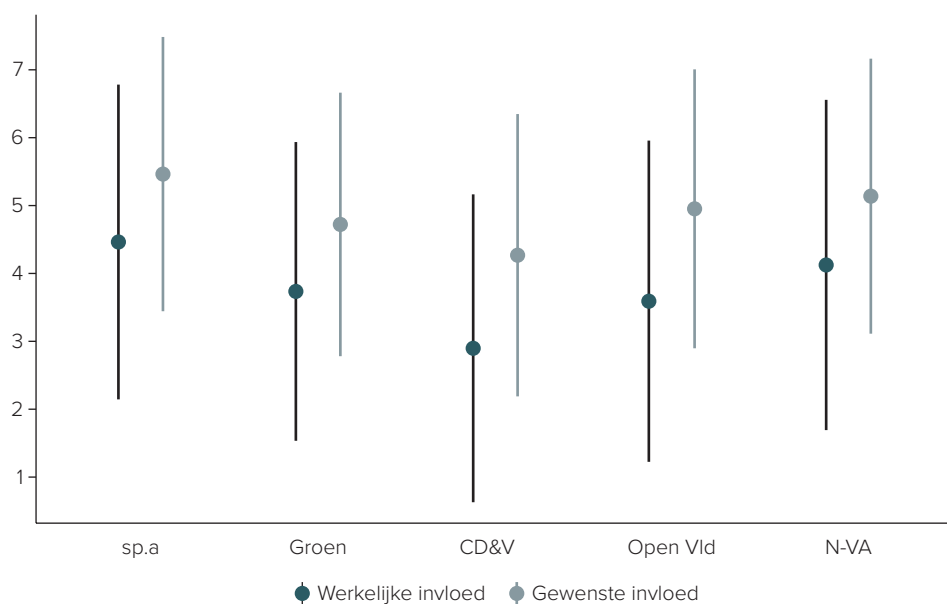
✓ Electorale invloed (korte termijn)

We bespreken eerst de kortetermijninvoled, hoe leden die vandaag inschatten en hoe ze die in de toekomst zien evolueren. Het gemiddelde Vlaamse partijlid schat zijn werkelijke invloed op de verkiezing van de nationale partijvoorzitter matig in en geeft zichzelf een score van 3,78 op een schaal van 0 (geen invloed) tot 7 (zeer sterke invloed).²⁸ Het gemiddelde van de gewenste invloed daarentegen ligt een stuk hoger, op 4,90. De leden zijn over het algemeen matig tevreden over de huidige inspraak, maar willen duidelijk meer. De spreiding is bovendien groter bij de werkelijk invloed (2,37) in vergelijking met de wenselijke invloed (2,04). Dat betekent dat er meer overeenstemming is over het gebrek aan invloed dan over de hoeveelheid invloed zelf. De gradatie van die (on)tevredenheid varieert. De helft van de bevroagden kan zich vinden in de hedendaagse situatie en zet de effectieve en wenselijke invloed op exact hetzelfde niveau. Bijna 30 procent zag zijn macht graag beperkt verbreden (de gewenste invloed wordt maximaal twee categorieën hoger ingeschat dan de werkelijke). Een op vijf daarentegen is misnoegd en ziet een groot gat tussen de verhoopte en effectieve invloed (een verschil groter of gelijk dan 3). Dat impliceert dat de helft van alle partijleden ontevreden is over zijn huidige impact. Slechts een kleine minderheid is gewonnen voor minder invloed van de partijleden.

Bovendien verschillen de meningen per partij. Figuur 7.1 geeft de gemiddelde werkelijke en wenselijke electorale invloed per partij weer. De verticale lijnen duiden de spreiding (standaardafwijking) aan. Daaruit komen een aantal zaken naar voren. Ten eerste valt

op dat de werkelijke impact het laagst is bij twee van de drie traditionele partijen, namelijk CD&V en Open Vld. Hoewel zij als eerste Vlaamse partijen een inclusiever selectoraat introduceerden, leidt dit niet tot tevredenheid over de effectieve impact. Vooral bij de liberalen staat het resultaat lijnrecht tegenover het prestige van interne democratie binnen de partij. Bovendien is het vreemd dat leden bij een van de meest nipte voorzittersverkiezingen hun eigen invloed bagatelliseren. De marge bedroeg slechts 1 procent in de eerste stemronde en 10 procent in de tweede. In zo'n competitieve omgeving kan één stem nu net het verschil maken. De perceptie van de Groen-leden valt daarnaast ook lager uit dan verwacht. Hun gemiddelde resultaat staat in tegenstelling tot de uitgesproken intern democratische traditie die Groen als grassrootspartij opbouwde. Het organisatiemodel van de interne verkiezing zou voor de nodige frustratie kunnen zorgen. De positieve ingesteldheid bij de Vlaams-nationalisten en de socialisten is enigszins verrassend vermits zij geen echte interne-democratiecultuur hebben.²⁹ Ten tweede ligt bij iedere partij de werkelijke invloed duidelijk lager dan de wenselijke. Dat verschil is opnieuw het grootst bij de liberalen en christendemocraten. Enigszins een nuance bij dit hele verhaal is de enorme spreidstand van de leden. Binnen iedere partij zijn er aanhangers die zeer tevreden en zeer ontevreden zijn. Het is dus zeker niet zo dat ieder lid dermate over de eigen impact gefrustreerd is.

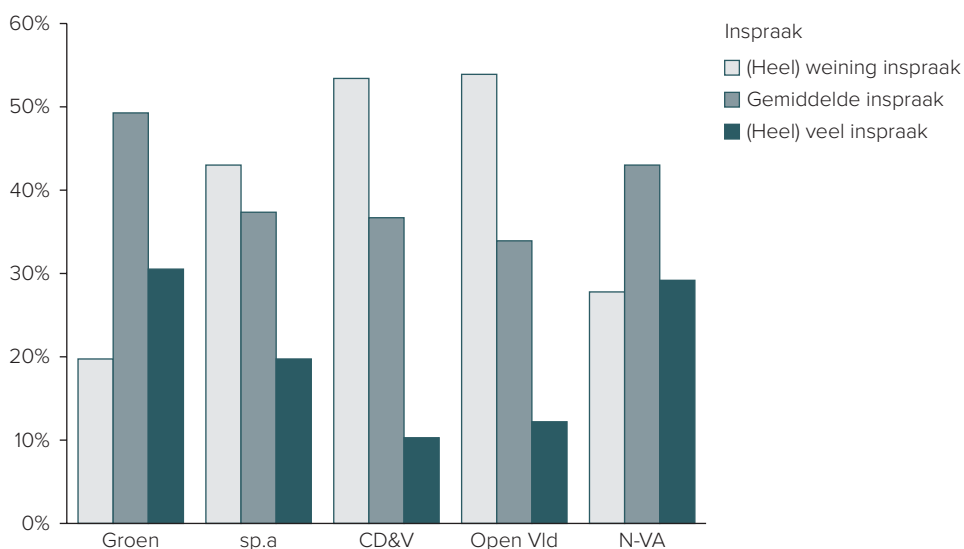
Figuur 7.1: Gemiddelde en spreiding van werkelijke (N = 3086) en wenselijke (N = 2982) kortetermijinvloed op de nationale voorzittersverkiezing per partij

✓ Inhoudelijke invloed (lange termijn)

Partijleden mogen dan wel behoorlijk tevreden zijn over hun kortetermijnspraak, dat zijn ze niet over de langetermijnvloed. Slechts 22 procent van de Vlaamse partijleden denkt met een stem tijdens de voorzittersverkiezingen veel of heel veel invloed te hebben op de toekomstige partijkoers.³⁰ 42 procent twijfelt en vermoedt een gemiddelde impact van zijn stemgedrag en meer dan 35 procent verwacht weinig tot zeer weinig invloed. Vermits het gaat over de gepercipieerde invloed op de partijkoers spreken we over een inhoudelijke impact. Er zijn geen gegevens over de gewenste invloed. Figuur 7.2. toont dat, net als bij de electorale invloed, de traditionele partijen CD&V en Open Vld een hoofdzakelijk ontevreden achterban hebben. Respectievelijk 55 procent en 52 procent spreekt van weinig tot zeer weinig invloed. Ze worden hierin bijgetreden door de socialistische partijleden, van wie ook 42 procent sceptisch is. Leden van nieuwere partijen (Groen en N-VA) zijn positiever. Van hen denkt respectievelijk 30 procent en 28 procent (zeer) veel invloed te hebben. Dat is niet minder dan het drievoud van CD&V en Open Vld.

Figuur 7.2: Percentage inspraaktevredenheid voor langetermijnvloed per partij (N = 3178)

De correlatie tussen korte- en langetermijnvloed is minder sterk dan verwacht (Spearman rho ,34; $p < ,00$). Partijleden die denken een invloed te hebben op de ver-

kiezing van de voorzitter zijn meer geneigd te denken dat ze invloed op de toekomstige partijkoers hebben. Toch is het verband eerder zwak. Slechts 32 procent van diegenen die zichzelf (heel) veel macht toeschrijven in het verkiezingsproces verwachten ook een impact op het partijbeleid. Indien beide vragen naar hetzelfde fenomeen zouden peilen, zou die combinatie veel dichter in de buurt van de 100 procent liggen. De voorgaande figuren toonden reeds aan dat het aandeel optimisten hoger ligt bij de eerste variant, zoals intuïtief verwacht. Zo schatten de sp.a-leden hun kortetermijnvloed hoger in dan hun langetermijnvloed. De hevige voorzittersstrijd geeft hen het gevoel met één stem echte verandering te kunnen teweegbrengen. Anderzijds beseffen ze dat dit geen garantie is voor een beleid naar hun voorkeur omdat de partijleider interne en externe compromissen moet sluiten. Een uitzondering daarop zijn de groene partijleden, die aangeven teleurgesteld te zijn in hun effectieve invloed op het kiesproces, maar vertrouwen in de partijlijn hebben. Mogelijk wordt dat pessimisme ingegeven vanuit een gebrek aan tegenkandidaten in een strijdloze verkiezing en de organisatie van een partijcongres. Desondanks zorgt de ideologische coherentie (zie hoofdstuk 4) voor vertrouwen in de partijkoers.

5.2. Verklarende analyse: het selectoraat

In dit laatste luik proberen we een antwoord te vinden op de vraag: *Waarom gaan partijleden stemmen bij de voorzittersverkiezing? Zijn het voornamelijk oude, hoog-opgeleide mannen die een stem uitbrengen of zijn het eerder de algemeen politiek geïnteresseerden? Participeren enkel partijleden die zichzelf als invloedrijke actoren zien? Anderen beweren dat enkel de gemotiveerden voldoende geprikkeld worden om te stemmen, of zijn partijleden niet meer dan gewoontedieren?* Om zicht te hebben op wie stemt en waarom schatten we een logistisch regressiemodel. Bovendien specificeren we het model naargelang de aan- of afwezigheid van competitie om de invloed van de verschillende theorieën te kunnen evalueren in een situatie waarin slechts één kandidaat opkomt ten opzichte van een meer competitieve strijd.

Tabel 7.4 geeft de resultaten van het verklarende logistische regressiemodel weer in de vorm van odds ratio's. Die geven de verhouding weer tussen de kans dat leden al dan niet participeren bij toename in de onafhankelijke variabele. Een ratio hoger dan 1 duidt op een positief verband: de kans op deelname is hoger dan de kans op niet-deelname, wat betekent dat de onafhankelijke variabele tot meer participatie leidt. Een ratio lager dan 1 impliceert een negatief effect: de kans op niet-deelname is groter en impliceert dat onafhankelijke variabele tot minder activisme leidt. Uit onderstaande

tabel kunnen we bijvoorbeeld afleiden dat de kans dat 65-plussers deelnemen aan de voorzittersverkiezing 2,222 keer groter is dan de kans dat jongeren deelnemen. De interpretatie is telkens afhankelijk van de meetschaal van de onafhankelijke variabele.

Tabel 7.4: Odds ratio's van logistisch model voor de participatie bij voorzittersverkiezingen³¹ (N = 1716)

Theorie	Variabele	Globaal	Geen competitie	Competitie
<i>Resource model</i>	Politieke belangstelling	1,234***	1,217**	1,155*
	Hoogopgeleid	,723*	1,245	,953
	Leeftijd (35-65j)	1,960**	1,746	2,945**
	Leeftijd (65j+)	2,222***	1,510	4,489***
	Geslacht (vrouw)	1,128	,800	1,468
<i>Instrumental motivation</i>	Kortetermijninvloed	1,247***	1,213***	1,202***
	Gemiddelde LT-invloed	1,117	1,209	1,706*
	Veel LT-invloed	,970	1,211	2,509*
<i>General incentives</i>	Ideologische motivatie	,855*	,908	1,118
Gewoonte	Gestemd vorige verkiezing	23,287***	82,390***	4,827***
	Beleidsactief	1,050	1,047	1,217
	Campagne-actief	1,008	,996	1,462
	Constante	,013***	,004***	,038***
	R ²	,570	,720	,372

* p < .05, ** p < .01, *** p < .001

De belangrijkste limitatie van dit model is het beperkte aantal meegenomen respondenten. Slechts 47 procent van de partijleden gaf een antwoord op de vragen die gesteld werden. Zo gaf bijvoorbeeld maar 64 procent een antwoord op de vraag of ze aan vorige verkiezingen deelnamen. Omdat gewoonte overduidelijk de belangrijkste verklarende factor bleek, nemen we die toch mee in ons verhaal. In bijlage kan hetzelfde model zonder de invloed van gewoonte teruggevonden worden.

Ten eerste doet het globale model, dat alle verkiezingen samen in beschouwing neemt, het vrij goed. Het verklaart 57 procent van de variatie in de opkomst. De R² verandert

echter aanzienlijk afhankelijk van de context. Wanneer meerdere kandidaten elkaar bestrijden, is het moeilijker te voorspellen waarom leden een stem uitbrengen. Is er slechts één kandidaat, dan kunnen we de opkomst zelfs bijna volledig verklaren. Dat heeft voornamelijk te maken met het effect van gewoonte. Partijleden die bij de voorgaande verkiezingen hun stem uitbrachten zullen dat 23 keer meer waarschijnlijk opnieuw doen, in vergelijking met leden die bij vorige verkiezingen niet stemden. Als slechts één kandidaat opkomt, wordt de kans 82 keer meer waarschijnlijk. Indien we gewoonte breder interpreteren, meer bepaald als sterk beleids- of campagneactief (zie daarvoor Hoofdstuk 2), leidt dit niet tot een positief effect.³² Partijleden die het gewoon zijn deel te nemen aan andere partijactiviteiten, bijvoorbeeld tijdens de verkiezingen of in de lokale beleidsvorming, gaan niet automatisch stemmen bij de voorzittersverkiezingen. Enkel wanneer men de stap zet om de eerste maal aan de interne voorzittersverkiezing deel te nemen, is de kans reëel dat ze daarna opnieuw deelnemen, onafhankelijk van interesse, kennis, algemene participatieroutines en zelfs context. Al krimpt de verklarende kracht van gewoonte wel drastisch wanneer echte strijd wordt gevoerd.

De resultaten wijzen uit dat de tweespalt in de *resource*-theorie tussen het positieve effect van algemene en specifieke kennis wordt beslecht in het voordeel van de laatste. Een hoger opleidingsniveau leidt niet tot participatie, meer politieke belangstelling daarentegen wel. Politieke interesse is naar gewoonte de belangrijkste voorspeller van deelname aan interne verkiezingen. Bovendien staat het effect los van de competitieve context. Politiek geïnteresseerden zullen met andere woorden altijd vaker participeren. Daarnaast tonen de resultaten een leeftijdsbarrière aan. De kans dat zowel de 35 tot 65-jarigen en de 65-plussers deelnemen aan de interne verkiezing is veel groter dan bij de jongeren (14- tot 35-jarigen). We vermoeden dat senioren, naast politieke kennis en ervaring, de nodige tijd hebben om de verkiezingsstrijd op te volgen. Ze doen dat wel enkel bij competitieve verkiezingen. Mogelijk valt voor hen elke motivatie weg wanneer de keuze beperkt is tot één kandidaat. Dat heeft een belangrijke implicatie voor de partijcrisis. Het openstellen van de intra-partijdemocratie, en voornamelijk alle leden een stem geven bij de verkiezing van de partijleider, heeft als bedoeling meer jongeren aan te trekken. Deze cijfers impliceren evenwel dat dit niet lijkt te lukken. Zelfs bij competitieve verkiezingen waar elke stem het verschil kan maken zijn net ouderen meer geneigd om te gaan stemmen. Op basis van geslacht werden geen significante verschillen gevonden. Hypothese 1 moet dus deels ontkracht worden. Leden met politieke interesse en ouderen gaan bij de voorzittersverkiezingen vaker stemmen. Maar het verwachte verschil tussen hoog- en laagopgeleiden, en tussen mannen en vrouwen, werd niet teruggevonden.

Daarnaast leert de *instrumentele motivatie*-theorie ons dat leden die zichzelf veel invloed toeschrijven inderdaad vaker deelnemen aan de voorzittersverkiezing, wat hypothese 2 ondersteunt. Dit geldt wel enkel voor de electorale kortetermijnvloed, die significant is over de hele lijn, en niet voor de inhoudelijke langetermijnvloed. Een partijlid dat het gevoel heeft dat zijn stem bij de uiteindelijke uitkomst een verschil kan maken, is gemotiveerder om te stemmen. Respondenten die met hun stem denken een invloed te hebben op de partijkoers brengen daarentegen niet vaker een stem uit. Bovendien vinden we geen verschil terug naargelang de context. Men zou kunnen verwachten dat één individuele stem belangrijker is bij een competitieve verkiezingsstrijd. Die stem heeft het potentieel om een kandidaat, bij wijze van spreken, te maken of te kraken. Als slechts één kandidaat zich verkiesbaar stelt, doet een stem er de facto niet toe. In de praktijk houden leden daar geen rekening mee, zo blijkt. Zolang ze het gevoel hebben machtig te zijn, zullen ze die macht ook proberen uit te oefenen.

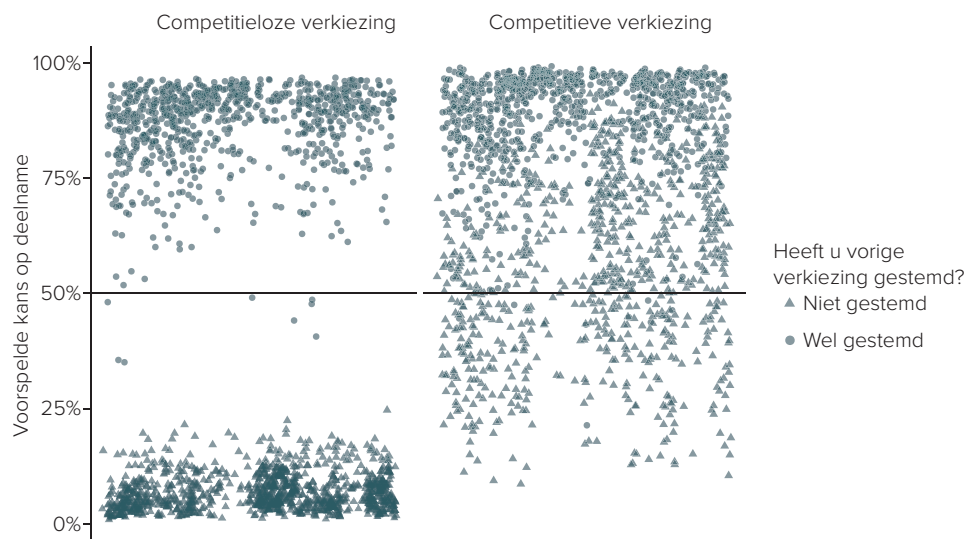
Uit het verklarende model kunnen we afleiden dat het ideologische lidmaatschapsmotief de participatie bij voorzittersverkiezingen haast niet stimuleert. Wanneer de vijf verkiezingen worden samengenomen in het globale model is er zelfs een negatief effect. Dat verdwijnt echter volledig als we specificeren naargelang de competitieve context. Hypothese 3 wordt duidelijk verworpen.

De opkomst bij de voorgaande verkiezing is veruit de belangrijkste voorspeller van toekomstige participatie. Figuur 7.3 zet die vaststelling visueel meer kracht bij. Elk punt stelt een unieke respondent en de kans dat hij zou gaan stemmen voor. De donkergrijze driehoeken stellen respondenten voor die bij de vorige voorzittersverkiezing niet gingen stemmen, de grijze cirkels zij die dat wel deden. De linkse figuur is gebaseerd op het model met betrekking tot de competitie-loze verkiezingen (CD&V, N-VA en Groen), de rechtse op de competitieve (Open Vld en sp.a). Hoe hoger een lid scoort op de Y-as, hoe groter de kans dat ons model voorspelt dat het individu zal stemmen.

Wanneer slechts één kandidaat zich verkiesbaar stelt, verwacht het model dat iedereen die gaat stemmen (waar de kans hoger is dan 50 procent), dat de vorige keer ook gedaan heeft. Diegenen van wie de kans klein geacht wordt dat ze gaan stemmen (waar de kans lager is dan 50 procent) zijn bijna uitsluitend partijleden die bij voorgaande verkiezingen geen stem uitbrachten. De breuk tussen stemmers en niet-stemmers in het verleden is absoluut, en kan bijna volledig doorgetrokken worden tot in het heden. Die vergelijking onderstreept de enorme impact van gewoonte bij concurrentieloze verkiezingen. Voorgaande deelname lijkt bijna een noodzakelijke voorwaarde voor toekomstige participatie.

Figuur 7.3: Individuele kans tot verkiezingsdeelname opgedeeld naar gewoonte en competitieve context (N = 1156 en 560)

Wanneer er twee of meer kandidaten zijn, is het effect van gewoonte echter genuanceerder. De ervaren stemmers zijn opnieuw sterk vertegenwoordigd in de groep met de hoogste kans om te stemmen, maar de opdeling is minder extreem. Niet-stemmers vinden we dit keer niet enkel onderaan, maar ook in de groep met waarschijnlijke stemmers. Gewoonte blijft participatie stimuleren, maar is niet langer de allesbepalende voorspeller. Tot slot valt ook op dat de kans tot deelname gemiddeld veel hoger is bij de competitieve verkiezingen. Waar links een grote concentratie is bij de zeer onwaarschijnlijke stemmers (de kans is kleiner dan 20 procent), is die rechts volledig genivelleerd en schuift iedereen op naar boven. Dat biedt ondersteuning aan eerder onderzoek, waarin duidelijk werd dat competitie inderdaad tot een hogere opkomst leidt.³³

6. Conclusie en discussie

De verkiezing van Vlaamse partijvoorzitters verloopt vandaag inclusiever dan ooit. Met uitzondering van het Vlaams Belang krijgt elk partijlid de kans om de knoop door te hakken bij de keuze voor een nieuwe voorzitter. Die directe inspraak valt duidelijk in

de smaak. Uit Hoofdstuk 2 bleek al dat de voorzittersverkiezing een van de populairste activiteiten bij leden is. Ze schatten hun eigen rol in dat proces dan ook naar waarde: volgens de meerderheid is de impact van de eigen stem op de verkiezing gemiddeld tot hoog.

Dat merk je ook aan het effectieve participatiegedrag van de leden. Hoewel soms het tegenovergestelde gevreesd wordt,³⁴ blijven rechtstreekse voorzittersverkiezingen partijleden boeien. Ze zijn vandaag niet minder geneigd om een stem uit te brengen dan twintig jaar geleden. Het participatiecijfer blijft rond de 40 procent schommelen. Onze resultaten geven zelfs aan dat partijen nog marge hebben om dat participatiecijfer verder op te krikken. Zoals onderzoek elders al aantoonde,³⁵ bevordert *competitie* tussen kandidaten ook in Vlaanderen de opkomst. Een ander positief signaal is dat leden die *invloed* denken te hebben op de voorzittersrace, ook vaker effectief gaan stemmen. Met andere woorden: invloed verlenen aan het ledenbestand is een valabele strategie om hen geëngageerd en tevreden te houden.

Leden zien die impact op de voorzittersrace trouwens apart van de algemene partijlijn. Van hun *invloed op lange termijn* hebben ze immers een ontnuchterd beeld: slechts een minderheid van de leden denkt werkelijke impact op de partijkoers te hebben. Een echte verrassing is dat niet. De selectie van de voorzitter mag dan het alleenrecht zijn van de partijleden, voorzitters denken bij het uitstippelen van de partijkoers wellicht ook aan andere spelers (kiezers, coalitiepartners, sociale partners, media...). Die spanning is echter niet in elke partij even groot. De traditionele partijen hebben de meest ontevreden achterban, terwijl de Groen- en N-VA-leden zichzelf percipiëren als invloedrijke spelers.

Naast die bemoedigende vaststellingen qua opkomst en invloed zien we ook lichtpuntjes in het kiezersprofiel. Zo blijken voorzittersverkiezingen niet het exclusieve terrein van hoogopgeleide mannen. Los van het aantal jaren dat leden op de schoolbanken doorbrachten, bepaalt *politieke interesse* wie deelneemt. Niet opleidingsniveau maar wel politieke belangstelling blijkt immers een doorslaggevende rol te spelen. Daarnaast stellen we een *genderevenwicht* vast bij participerende leden: er is geen significant verschil tussen mannen en vrouwen.

Voor wie in voorzittersverkiezingen een remedie ziet voor de heersende partijcrisis is de verklarende analyse van het kiezersprofiel echter teleurstellend. Om partijen werkelijk een tweede adem te geven, moet de voorzittersverkiezing nog meer zijn dan een geliefd participatiekanaal. Het moet ook aanstekelijk werken en zowel nieuwe als bestaande

leden stimuleren om actief te worden binnen de partij. Op dat vlak suggereren de twee sterkste variabelen van de analyse (gewoonte en leeftijd) weinig goeds.

Los van het type verkiezing (competitief vs. niet-competitief) blijft *gewoonte* de beste voorspeller van wie een stem uitbrengt. Maar de resultaten ondersteunen het achterliggende idee van participatie als leerproces niet. Als positieve ervaringen met de voorzittersverkiezing leden zouden aanzetten om op andere vlakken actief te zijn, zou het een remedie kunnen zijn voor de passiviteit van vele leden. Maar zo'n verband tussen stemgedrag en andere activiteiten zien we niet. Leden die de handen uit de mouwen steken bij campagne- of beleidsactiviteiten blijken immers niet vaker te stemmen.

Ook het gebrek aan enthousiasme bij *jongeren* is problematisch. Zij zijn sowieso ondervertegenwoordigd in het Vlaamse partijlandschap (zie Hoofdstuk 1) en blijken ook de minst actieve leeftijdscategorie bij voorzittersverkiezingen. Dat is zorgwekkend want zonder aanvoer van nieuwe en jonge leden zal de leegloop van de verouderde ledenbestanden zich in de toekomst onverminderd doorzetten. De analyse levert geen pasklaar antwoord op dat jongerenprobleem. De resultaten suggereren dat een voor de hand liggende ingreep zoals het verhogen van de competitiviteit geen soelaas zou bieden. Hoewel meer competitie over het algemeen tot extra participatie leidt, geldt dat niet voor jongeren. Opvallend genoeg zijn ze vooral ondervertegenwoordigd wanneer leden tussen verschillende kandidaten kunnen kiezen.

Hoewel de lichtpuntjes bewijzen dat voorzittersverkiezingen een populair participatiekanaal zijn, blijken ze geen remedie voor de partijcrisis. Om nieuwe leden aan te trekken en bestaande leden te activeren zullen de Vlaamse partijen in de toekomst dus uit een ander vaatje moeten tappen.

Bijlage

Tabel 7.5: Odds ratio's van logistisch model voor de participatie bij voorzittersverkiezingen zonder gewoonte (N = 2558)

Theorie	Variabele	Globaal	Geen competitie	Competitie
<i>Resource model</i>	Politieke belangstelling	1,196***	1,244***	1,157**
	Hoogopgeleid	,807*	1,015	1,056
	Leeftijd (35-65j)	1,850***	1,609***	3,063***
	Leeftijd (65j+)	3,140***	2,818***	5,329***
	Geslacht (vrouw)	1,088	,966	1,403
<i>Instrumental motivation</i>	Kortetermijnvloed	1,346***	1,345***	1,270***
	Gemiddelde LT- invloed	,827	,748*	1,643*
	Veel LT-invloed	,828	,753	4,537***
<i>General incentives</i>	Ideologische motivatie	,855**	,875*	1,193
Gewoonte	Beleidsactief	1,191	1,252	1,149
	Campagne-actief	1,544***	1,509***	1,614*
	Constante	,028***	,015***	,050***
	R ²	,196	,190	,298

* p < .05, ** p < .01, *** p < .001

Noten

1. Dewachter & Das (1991), Dewachter (2003)
2. Pilet & Cross (2015), Pilet & Cross (2014)
3. Wauters (2010), Deschouwer (2004)
4. Wauters (2014)
5. Pilet & Cross (2014), Scarrow (1999), Dalton & Wattenberg (2002)
6. Pilet & Cross (2014), de studie omvatte gegevens over het Verenigd Koninkrijk, België, Noorwegen, Oostenrijk, Duitsland, Italië, Spanje, Portugal, Roemenië, Hongarije, Canada, Australië en Israël.
7. Pilet & Cross (2014)
8. Pilet & Wauters (2014)
9. Wauters (2014)
10. Fiers (1998), Deschouwer, De Winter & Della Porta (1996), De Winter (1996), Dewachter (2001)

11. Katz & Mair (1995), Scarrow, Webb & Farrell (2000)
12. Scarrow (1999), Wauters (2014)
13. LeDuc (2001)
14. Wauters (2014)
15. Verba & Nie (1972)
16. Whiteley (2011)
17. Franklin (2002)
18. Whiteley & Seyd (2002)
19. Scarrow (1994)
20. Geys (2006), Wauters (2010)
21. Pilet & Cross (2015), Pilet & Wauters (2014)
22. Pilet & Wauters (2014)
23. Wauters, Rahat & Kenig (2014)
24. Pilet & Wauters (2014)
25. Pilet & Wauters (2014)
26. Wauters et al. (2014)
27. Wauters (2014)
28. Antwoord op de vraag: “Op basis van uw eigen ervaringen en inzichten, wat is volgens u de werkelijke/gewenste invloed die partijleden zoals u hebben op de verkiezingen van de nationale partijvoorzitter?”
29. Wauters (2009), Wauters (2014)
30. Antwoord op de vraag: “In hoeverre heeft u het gevoel dat u via deze voorzittersverkiezing inspraak kunt hebben in de toekomstige koers van uw partij?”. Schaal van 1 (heel weinig inspraak) tot 5 (heel veel inspraak).
31. Politieke belangstelling is een schaal van 0 t.e.m 10. Opleiding is een binaire opdeling tussen de hoger opgeleiden (hogeschool of universiteit) tegenover lager opgeleiden (middelbaar of lager onderwijs). Inzake kortetermijnvloed werd enkel werkelijke invloed opgenomen omdat de correlatie met wenselijke invloed problematisch was ($R = ,725$). De ideologische motivatie is een factorscore uit hoofdstuk 2. Gewoonte slaat op het stemmen bij de vorige partijverkiezing (0-1). Beleidsactief en campagneactief zijn dichotome variabelen gebaseerd op de factorladingen van hoofdstuk 2.
32. De selectieactiviteiten werden niet meegenomen in de analyse omdat de opkomst bij de voorgaande verkiezingen een van de vragen achter die factor is. De inclusie van beide variabelen zorgde voor multicollineariteitsproblemen.
33. Wauters (2014)
34. Wauters (2015)
35. Fauvelle-Aymar & François (2006); Cox & Munger (1989)

